

Dr. Vladan Četković könyve a technokratizmusról és annak eszmei megnyilvánulásáról

---

Dr Vladan Četković: Tehnokratska ideologija — Kiadó: Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka — Beograd, 278 oldal.

Tartalom

Svet tehokratije: 1. Izvori socijalnih promena, 2. Uslovi nastanka tehokratije, 3. Tehnički progres i tehokratija, 4. Osobine tehokratije — Tehnokratske strukture i klasni oblici: 1. Preobražaj birokratske u tehno-kratsku organizaciju, 2. Moderna tehnologija i priroda socijalnih suprotnosti, 3. Novi oblici eksploatacije i klasna borba — Primena nauke — Mera društvenosti: 1. O jedinstvu nauke, obrazovanja i proizvodnje, 2. društveni karakter naučnog rada, 3. Naučna proizvodnja — nova svest radničke klase — Socijalne posledice naučnotehničke revolucije: 1. Konkretna primena nauke — otuđenje ili razotuđenje 2. Iluzije o „novom tehnološkom svetu”, 3. Privid tehno-kratske svesti — Koreni tehokratije: 1. Nove društvene funkcije i ovlašćenja, 2. Društvena moć tehokratije, 3. Upravljanje, nadzor i autoritet, 4. Protivrečan karakter društvenog rada — Tehokratija u samoupravljanju: 1. Između državnog i samoupravnog organizovanja, 2. Naučna politika, 3. Stručno-tehnički kadar u modernoj proizvodnji 4. Obrazovna i kvalifikaciona struktura rukovodećeg i stručno-tehničkog kadra, 5. Tehničko-tehnološke promene i opštepoličko predstavljanje — Privredna tehokratija: 1. Novi vid hijerarhijskih odnosa, 2. Direktor: negacija i afirmacija samoupravljanja, 3. Preobražaj organizatora proizvodnje, 4. Prevladavanje grupe vlasti — Politička tehokratija: 1. Političko društvo i nove socijalne snage, 2. Elitistički koncept društva — Od radnika ka udruženom proizvođaču: 1. Humanizacija prirode i naturalizacija čoveka, 2. Prevazilaženje klasnih obeležja rada, 3. Suština bića radničke klase, — Naučna proizvodnja — Proizvodna nauka: 1. Različita shvatanja o društvenom progresu, 2. Jedinstvo ekonomije, nauke i politike, 3. Čovek, nauka — tehnika i društveni odnosi, 4. Nov položaj visokog školstva i naučnog rada, 5. Putevi reorganizacije — Tehokratija — Ideologija i pokret.

Dr Vladan Četković a technokrácia problémáival több éven keresztül foglalkozott. Különös figyelmet fordított a technokrácia tanulmányozására az öngazgatású szocialista társadalomban. Úgy elemzi ezt, mint az átmeneti időszak sajátos jelenségét.

A szerző a technokrácia elemzésekor visszatér a kiindulópontokhoz, alapjánál kezd az elemzést. Több fejezetben tárgyalja a társadalmi jelenséget a következő címek alatt: a technokratizmus világa, technokrata struktúrák és osztályjellegek, a tudomány alkalmazása — a társadalmiság mércéje, a tudományos-technikai forradalom szociális következményei, a technokrácia gyökerei, technokrácia az öngazgatásban, gazdasági technokrácia, politikai technokrácia, a munkástól a társastermelőig, tudományos termelés — termelő tudomány, a technokrácia, mint ideológia és mozgalom.

A szerző szem előtt tartja a technokrácia összetett, bonyolult szerkezetét. Több szemszögből elemzi a társadalmi jelenséget, míg végül rámutat jellegzetességeire és szükségszerűségeire is. Elemzését a termelés, termelőerők és termelési viszonyok tanulmányozásával kezdi. A termelőerők és a termelési viszonyok fejlődését, kölcsönös egymáshatásukat, annak következményét elemzi a burzsoá társadalmi rendszerben és a szocializmusban.

Meghatározza a technokrácia „születésének” idejét és feltételeit: a technokrácia a termelőerők és termelési viszonyok azon fokán jelentkezett, amikor az ipar gyors fejlődésnek indult, amikor a termelésben az új technikát és technológiát alkalmazzák. Már az első technikai vívmányok és találmányok behatolnak a termelésbe és a társadalmi életbe. Ilyen körülmények között az emberek közötti viszonyok a termelésben lényegesen megváltoznak.

Foglalkozik azzal a kérdéssel is, hogy a technokrácia lényegében azonos-e a bürokráciával?

Jelentős a különbség a technokrácia és a bürokrácia lényege között. A bürokrácia az időszerű tudományos-technikai haladás feltételei között „konzervatív” erő, amely arra törekszik, hogy a termelés és a munkaszervezés meglévő formáit megtartsa. A bürokrácia kifejezője és egyben következménye a centralisztikus igazgatásnak.

A technokrácia más jellegű. Társadalmi gyökerei az olyan termelési viszonyokban és folyamatokban vannak jelen, amelyek felkészülnek a modern technikai vívmányok fejlesztésére és alkalmazására. A technokrácia a fejlett ipar időszakában jelentősen különbözik a bürokráciától, azonban a tudományos-technikai forradalom időszakában, amikor a technika szoros összeköttetésben áll a politikával, jelentős társadalmi-gazdasági funkciók végzésével lényegében modern bürokráciává válik.

Elemelve a kapitalista társadalom különböző fejlődési szakaszait és társadalmi viszonyait rámutat arra a helyzetre, amely lehetővé teszi a technokrata és bürokrata erők megjelenését: akkor ütik fel fejüket, amikor a technikai és a technológiai folyamatok a termelésben nincsenek összhangban a társadalmi viszonyokkal.

A tudományos-technikai forradalom jelentőségét és szociális következményét elemelve elozlat egy téves véleményt a tudománnyal kapcsolatban. Idézem: „Nem dialektikus, történelmileg hamis alkalmazása az önmagát bizonyító igazságnak, hogy „a tudomány termelőerővé vált”. Leszűkíti a világban uralkodó valódi viszonyok tudományos elemzését, de különösen egyes társadalmi-gazdasági rendszerekben. Mindez egy téves képet nyújt „a tudományos technológiai forradalom” mindenhatóságáról, erejéről. E mozgalom egyes országokban jelentős tényezője lehet a munkaszervezésben, a termelésben, a termelékenység korszerűsítésében, a művelődésben, a technikai és technológiai műveltségben valamint a munkásosztály öntudatában beálló változásoknak; azonban, ha nem vizsgálják ki e mozgalom objektív irányadó tényezőjét, társadalmi feltételezettségét és világviszonylati következményeit, akkor ez a kapitalista osztály, az etatista, bürokrata és technokrata csoportok valamint egyének eszmei fegyverévé és hordozójává válik.” (106. oldal)

Nagy figyelemmel, részletesen elemzi az öngazgatás, fejlődési lehetőségeit, hozzájárulását a gazdaság fejlődéséhez, de ugyanakkor szem előtt tartja az eddigi fejlődésben megnyilvánult negatívumait, mulasztásait is.

A világ haladó emberiségének célja a természet és a társadalom káros erőinek legyőzése. Az emberiség ez irányú évszázados harcában az öngazgatás és a szocialista demokrácia megnyilvánulásai a termelésben jelezik e cél első sikereit. Az öngazgatás és a szocialista demokrácia fejlesztése a termelésben jelenti egyúttal a „teljes ember” érvényesülését.

Az öngazgatás egy összetett, bonyolult társadalmi viszony, amelyben gazdasági-termelési, technikai-technológiai, társadalmi-politikai és szociális jellegek összpontosulnak.

A termelés eredményes igazgatása és irányítása a szakemberektől függ, képességeiktől, tapasztalataiktól.

A tudomány és a szakemberek képezik a döntő tényezőt a termelés korszerűsítésében és a termelékenység növelésében. A termelés mai szintje és a technológia olyan szakembereket követel, akik képesek a termelés nivóját felemelni, a gazdaságot konkurrenssé tenni a világpiacra. A legfontosabb határozatokat, döntéseket a vállalat életében az öngazgatási szervek hozzák. Az öngazgatás ilyen jellegű összetétele és hatásköre magával hozza a szükségszerűséget, hogy szerveiben az üzemszerűleg és gazdasági egység szakemberei, adminisztratív és vezető személyek vegyenek részt. Ilyen körülmények között azonban gyakran „elvész” az öngazgatás. A határozatok és a döntések nem a munkások érdekeit képviselik. Az ilyen jelenség azután az öngazgatási és termelési viszonyok, de az egész termelés deformálásához is vezet.

Ha a munkások, a közvetlen termelők nem vesznek részt a gazdasági és társadalmi élet igazgatásában, irányításában és ellenőrzésében, akkor passzív szemlélőkké válnak, akik teljes érdektelenséget tanúsítanak a társadalmi fejlődéssel szemben.

Dr. Vladan Četković szerint öngazgatású rendszerünk mulasztásának róható fel az a tény is, hogy gazdaságunk legnagyobb része idegen szabadalom és technológiai program vásárlására szorul. Erre azért kerül sor, mert az öngazgatás még nem terjedt ki a társadalmi munka minden területére, minden társadalmi, gazdasági, politikai, szociális, tudományos és kulturális intézményre. Társadalmunkban jelen van egy negatív tényező is: „... helyett, hogy erősítenénk saját anyagi erőinket és potenciális lehetőségeinket, megengedjük néha hogy eszközeink, tudományos-technikai, technológiai, gazdasági és más lehetőségeink terv és ellenőrzés nélkül használódjanak vagy más országba folyjanak át”. (140. oldal). A fejlett öngazgatási viszonyok között ennek a jelenségnek meg kell szűnnie. Kedvezőbb feltételeket kell teremteni, hogy a tudományt és a tudományos vívmányokat a társadalmi munka minden területén alkalmazzák. Az öngazgatás fejlődésével a tudomány közvetle-

nebbül és adekvátábban fog a társult munkába integrálódni. A technokrácia a társult munka olyan szociális-gazdasági alapjából nő ki, amelyben a termelő munka szervezett, irányított és összeköttetésben áll más társadalmi aktivitásokkal.

„A technokrácia az ipari társadalom terméke, amely képes az időszerű tudományos-technikai vívmányok alkalmazására, a meglévő tőke és az anyagi termelő erők forradalmasítására. Felmerül az a kérdés, vajon elérte-e már szocialista társadalmunk az ipari fejlődésnek, a tudományos-technikai és kulturális fejlettségnek azt a fokát, mely lehetővé teszi számára az állandó újításokat a termelésben az időszerű tudományos eredmények alapján. Mindebből kifolyólag felvetődik a kérdés, hogy a technokrácia jellegzetessége-e az öngazgatású szocialista társadalom termelő erőinek és társadalmi viszonyainak, vagy csak embriós képződménye, amely a többi már „beépített” társadalmi erővel együtt jelentkezik a termelési viszonyok rendszerében.” (131. oldal).

A technokrácia társadalmunk korábbi fejlődési szakaszában a bürokráciával együtt jelentkezik, amelyet mindinkább kiszorít a társadalmi élet minden területéről, különösképpen a termelésből. A bürokrácia hatásköre „klasszikus funkciójára”, az adminisztratív munkára korlátozódik.

A tudomány, a tudományos eredmények, a technika és a technológia alkalmazásának folyamatában jelen vannak a feltételek az anyagi termelő erők és a termelési viszonyok fejlődésére, de ugyanakkor megvannak az objektív feltételek egy társadalmi csoport önállósulására, amely kihasználja ezt a lehetőséget társadalmi helyzete állandó javítására. Végül pedig társadalmi-gazdasági helyzete alapján társadalomfeletti erőnek igyekszik feltüntetni magát. Ebben az esetben a technokrácia negatív jelenséggé válik.

„Az öngazgatás és a szocialista demokrácia lényege abban áll, hogy megszüntessék azokat az ellentéteket, amelyek már jelen vannak és amelyek még csak képződnek a társadalmi munkán belül” (230. oldal).

„Az öngazgatás annyiban válik valójában vezető erővé — amely felszabadul a bürokrata erők nyomása alól és biztosítja a társadalmi-gazdasági és ideológiai-politikai viszonyokat az öngazgatású társadalomban — amennyiben biztosítja a gazdasági és tudományos-technikai igazgatását a dolgoknak a társult munka terén és a termelő erők valamint a társadalmi munka termelékenységének hatékonyabb fejlődését” (233. oldal).